

www.bastinaobjave.com

**UNIVERZITET „DŽEMAL BIJEDIĆ“ U MOSTARU
FAKULTET HUMANISTIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA ENGLSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**

**POTEŠKOĆE U PREVOĐENJU KUR'ĀNA
NA ENGLSKI I BOSANSKI JEZIK**

Diplomski rad

Student:

Aldin Mustafić

Mentorica:

doc. dr. Edina Špago-Ćumurija

Mostar, mart 2012.

SADRŽAJ

1.	UVOD.....	3
2.	KUR'ĀN I NJEGOVO PREVOĐENJE	5
2.1.	O Kur'ānu uopšteno	5
2.2.	Neke karakteristike i specifičnosti Kur'āna	9
2.3.	Prevođenje Kur'āna.....	11
2.4.	Da li je Kur'ān prevodiv i treba li ga prevoditi?.....	14
2.5.	Vrste prijevoda Kur'āna	16
2.5.1.	Doslovan prijevod.....	16
2.5.2.	Slobodan prijevod	17
2.5.3.	Senzitivni prijevod	18
2.5.4.	Reformistički prijevod	19
2.5.5.	Orijentalno-misionarski prijevod.....	19
2.5.6.	Sektaški prijevod	20
2.6.	Osnovni zahtjevi pri prevođenju Kur'āna	21
2.7.	Kako prevoditi Kur'ān	22
2.8.	Zanimljivi fakti o arapskom jeziku	24
2.9.	Poteškoće u prevođenju Kur'āna	25
2.10.	Važnost engleskih prijevoda Kur'āna	27
2.11.	Pregled prijevoda Kur'āna na engleski jezik	28
2.12.	Prijevod Kur'āna na bosanski jezik	33
3.	PRIMJER POTEŠKOĆE U PREVOĐENJU KUR'ĀNA.....	36
3.1.	Prevođenje bismille.....	36

4.	ZAKLJUČAK.....	40
5.	LITERATURA.....	41

1. UVOD

U ime Allāha, Milostivog, Samilosnog!

Zahvala pripada samo Allāhu, dželle še'nuhu, i neka je šalawāt i selām na posljednjeg Allāhovog Poslanika i Njegovog miljenika – Muḥammeda, š. 'a. w. ā., koji je rekao: „Svaki posao koji nije počeo bismillom je propast“, te pozvao ljude učenju i čitanju Kur'āna rekavši: „Učite Kur'ān, jer će se on zauzimati na Sudnjem danu za svoje učače i sljedbenike“, i neka je najveći blagoslov na njegovu časnu i bezgriješnu porodicu.

Prijevod Kur'āna je uvijek bio problematično i teško pitanje u islāmskoj teologiji. Budući da muslimāni poštuju Kur'ān kao mu'džizu – nešto čudesno i neponovljivo, oni tvrde i čvrsto vjeruju da kur'ānski tekst ne može biti reprodukovan na drugom jeziku ili formi. Osim toga, arapska riječ, kao hebrejska ili aramejska riječ, može da ima niz značenja u zavisnosti od konteksta – karakteristika prisutna u svim semitskim jezicima, u odnosu na umjereno analitičke jezike kao što su engleski, latinski i bosanski jezik – izrada tačnog prijevoda je još teža.

Kur'ān je objava, koja je veoma specifična na arapskom jeziku, i tako treba da bude samo učen na arapskom jeziku. Prijevodi na druge jezike su nužno djelo ljudi i tako, više ne posjeduju jedinstveni sveti karakter arapskog originala. Prijevodi obavezno suptilno mijenjaju značenje, te se oni često nazivaju „interpretacije“. Na primjer, Pickthall zove svoj prijevod Značenje slavnoga Kur'āna, a ne samo Kur'ān.

Zadatak prevođenja nije lahak, čak oni kojima je arapski maternji jezik će potvrditi da su neki dijelovi Kur'āna teški za razumjeti čak i u originalnom arapskom. Urođena poteškoća svakog prijevoda, sa arapskog, kao i sa drugih jezika, je da jedna riječ ima više značenja i da više riječi imaju jedno značenje, tj. polisemija i sinonimija.

Za prevođenje Kur'āna nije dovoljno samo poznavanje arapskog jezika, nego je potrebno poznavanje historije, književnosti, ḥadīsa, sīre, tefsīra i mnogih drugih islāmskih nauka, tako da je jednostavno nemoguće da prevodilac koji je samo ljudsko biće sakupi te sve nauke i oblasti u svome ograničenom umu, što svakako rezultira neminovnom manjkavošću svih prijevoda Kur'āna u odnosu na njegov arapski original.

Sve gore navedeno i sama činjenica da je Kur'ān teško prevoditi, i da je on zapravo neprevodiv me je prosto „natjerala“ da kao temu za diplomski rad odaberem Poteškoće u prevođenju Kur'āna na engleski i bosanski jezik, pa sam rad podijelio na dva dijela, prvi u kojem sam se osvrnuo na ono šta se veže za Kur'ān i njegovo prevođenje, i drugi u kojem sam naveo jedan primjer od hiljada primjera poteškoća u prevođenju Kur'āna, a zatim sam se u zaključku osvrnuo na ciljeve i rezultate postavljene u svom diplomskom radu.

2. KUR'ĀN I NJEGOVO PREVOĐENJE

2.1. O Kur'ānu uopšteno

Kur'ān je wahj – objava svim ljudima i svjetovima od Allāha, subhānehu we te'ālā, Gospodara svjetova, melekom Džibrīlom prenesena pejgamberu Muḥammedu, s. 'a. w. ā.. Objavljen je na jasnom arapskom jeziku u periodu od 23 godine¹, o čemu svjedoče i sljedeće Allāhove, 'azze we dželle, riječi: „a ovaj Kur'ān je na jasnom arapskom jeziku.“², i, „na jasnom arapskom jeziku.“³ Kur'ān nije izmijenjen ni koliko jedan ḥarf (tj. slovo) od dana njegovoga objavljivanja pa do danas, a neće biti izmijenjen ni koliko jedan ḥareket (tj. vokal) do Sudnjega dana, za šta, takođe, postoje jasni išāreti u samome Kur'ānu u sljedećem ājetu: „Mi, uistinu, Kur'ān objavljujemo i zaista ćemo ga mi čuvati!“⁴

Povodom ovoga, mnoga 'ulemā' i učenjaci su pridavali veliku pažnju svetosti, unikatnosti, neponovljivosti, nepromjenjivosti i mu'džizi (nadnaravnosti) Kur'āna, a posebno se u tome ističu riječi 'allāme Sejjida Muḥammeda Ḥusejna Ṭabāṭabā'īa, koji je rekao u svojoj knjizi „Kur'ān u islāmu“ sljedeće: „Da bi potvrdio da je zbilja Allāhov govor i da nije ljudska tvorevina, sām Kur'ān izaziva u svojim ājetima cijelo

---

¹ Handžić, M., *Ilmu-l-kelam: priručnik za drugi razred medrese*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1421. h./2000., str. 12., i Hejkel, Muhammed Husejn, *Život Muhammeda*, 'a. s., prev. M. Dizdarević, M. Pašanbegović, A. Saračević, H. Karčić, A. Alibašić i A. Arnautović, Sarajevo: El-Kalem, 2004., str. 157.

² Sūra En-Nahl, 103. ājet.

³ Sūra Eš-Šu'arā', 195. ājet.

⁴ Sūra El-Ḥidžr, 9. ājet.

čovječanstvo da donese makar samo jedan ājet poput Kur'āna. To ukazuje da je Kur'ān mu'džiza (nadnaravan) i da nijedan čovjek nije u stanju ponuditi nešto ravno njemu.⁵

Kao dokaz ovome su mnogobrojni kur'ānski ājeti, koji su kao izazov svim ljudima, a posebno Arapima, jer, kao što je već spomenuto, on je objavljen na njihovome jeziku.⁶ O ovome svjedoči i knjiga šejha Muḥammeda Mutewellīa Eš-Ša'rāwīja „Savršenstvo Kur'āna“, u kojoj jasno kaže da je Kur'ān izazov za Arape da dođu s knjigom poput Kur'āna, čak šta više, ovaj izazov se još više pojačao i tražio od njih da dođu samo sa jednom sūrom sličnom kur'ānskoj, ili bar sa jednim ājetom sličnim kur'ānskom.⁷ Allāh, te'ālā, kaže: „Zar oni da govore: „Izmišlja ga!“ – Ne nego oni neće da vjeruju; zato neka oni sastave govor sličan Kur'ānu, ako istinu govore!“⁸ Takođe, kaže: „Kad bi se svi ljudi i džinni udružili da sačine jedan ovakav Kur'ān, oni, kao što je on, ne bi sačinili, pa makar jedni drugima i pomagali!“⁹ I kaže: „A ako sumnjate u ono šta objavljujemo robu (slugi) našem, načinite vi jednu sūru sličnu objavljenjom Njemu, a pozovite i božanstva vaša, osim Allāha, ako istinu govorite.“¹⁰

Glavna tema Kur'āna, kao i svih prethodnih objava, jeste apsolutna jednoća Boga, Tvorca i Održavaoca kosmosa, koji je bez druga. Allāh, dželle še'nuhu, nije rodio, niti je rođen, i Njemu niko ravan nije! Kur'ān govori u prvom licu, tj. Allāhovim naredbama Njegovim stvorenjima, i on, takođe, koristi suvereno „Mi“ za Allāhove naredbe.

---

⁵ Ṭabāṭabā'ī, 'allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn, *Kur'ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008., str. 29.

⁶ Čolaković, mr. Salih, *Tefsir III*, Mostar: Karađoz-begova medresa, 1419. h./1998., str. 6.

⁷ Eš-Ša'rāwī, šejh Muḥammed Mutewellī, *Savršenstvo Kur'āna*, prev. Nezir Halilović, Novi Pazar: El-Kelimeh, 2005., str. 86.

⁸ Sūra Eṭ-Ṭūr, 33. i 34. ājet.

⁹ Sūra El-Isrā', 88. ājet.

¹⁰ Sūra El-Beqare, 23. ājet.

Kur'ān govori moćnim, nadahnutim, stilskim jezikom o svemu, na šta upućuju i Njegove, te'ālā, riječi: „Mi tebi, Muḥammede, objavljujemo Knjigu kao objašnjenje za sve!“¹¹, takođe, i Njegove, 'azze we dželle, riječi: „Ovaj Kur'ān vodi (tj. upućuje i ukazuje) onome šta je najispravnije!“¹²

On sadrži kazivanja o vjerovijesnicima i njihovim narodima, uvidima i razumijevanjima vezanim za značenje postojanja i smisla života. On stalno podsjeća čovjeka na Allāha, dž. š., na duhovni svijet, Allāhove, dž. š., namjere spram ljudi, ljudske odnose i odgovornost prema Njemu, dolazak Sudnjega dana, život na āhīretu, pravu prirodu čovjeka, njegovo stanje i sudbinu.¹³ Kur'ān je lijek za bolesti srca i duše, kao i za bolesti društva, i on je svjetlo koje iz tame vodi na put spasa i uspijeha. On se, takođe, snažno obraća umu, potičući insāna na razmišljanje o stvaranju kao dokazu Allāhovoga, dž. š., postojanja, Njegove moći i dobročinstva.

Milioni muslimāna svakodnevno čitaju Kur'ān. Svaka nova generacija muslimāna u Kur'ānu nalazi novi izvor snage, nadahnuća i mudrosti. Zato, najbolji opis Kur'āna se može pronaći u riječima punim divljenja hazreti Imāma 'Alijja bin ebī Ṭāliba, 'a. s., u kojima kaže za Kur'ān da je: „Svjetlo, čija se lampa ne može ugastiti; okean, čija se dubina ne može doseći; staza, koja nikada neće zavesti; kriterij, čija je validnost nepobitna; tumačenje, čiji se argumenti ne mogu dovesti u pitanje; lijek, poslije kojeg nema straha i bolesti; čast, čiji branioci ne mogu biti poraženi; i istina, čiji zastupnici nikada ne mogu biti zaboravljeni.“¹⁴

---

¹¹ Sūra En-Nahl, 89. ājet.

¹² Sūra El-Isrā', 9. ājet.

¹³ Es-Sibā'ī, dr. Muṣṭafā, *Poslanikov životni put: pouke i poruke*, prev. Ahmet Alibašić, Kuala Lumpur: Fondation secours „Mondial“, Ramazān 1414. h./1994., str. 11.

¹⁴ Imām 'Ali bin ebī Ṭālib, 'a. s., *Nehdžul-belāga (Staza rječitosti)*, sabrao Eš-Šerīf Er-Reḍīj, komentar šejḥ Muḥammed 'Abduhu, Kairo: Mu'essesetul-muḥtār, 2008., str. 25.

Kur'ān je arapska riječ koja doslovno znači: čitanje i recitovanje.¹⁵ Kur'ān se, takođe, često naziva Furqān (tj. „kriterij razlikovanja“ ili razdvajanja između ispravnog i pogrešnog, istine i neistine i sl.), a on, takođe, ima i mnoge druge nazive pripisane njegovim kvalitetima, kao što se on u formalnom govoru naziva: „El-Qur'ānul-Kerīm“ (Kur'ān plemeniti), „El-Qur'ānul-Medžīd“ (Kur'ān slavni) ili „El-Qur'ānul-Ḥakīm“ (Kur'ān mudri). On nije ograničen vremenom, rasom ili nacionalnošću, jer on je, kao što je već spomenuto, za čitav svijet, za prošle i sadašnje, i za vremena koja će doći.

Kur'ān se sastoji od 114 sūrâ ili poglavlja. Sūra znači: čast, ugled, prednost, red kamenja /u zidu/¹⁶, visok položaj ili jedan sprat zgrade. Prema tome je Kur'ān zgrada sastavljena od visokih spratova. Neke sūre su duže a neke kraće. Najduža sūra zauzima jednu dvanaestinu Kur'āna, a najkraća sūra se sastoji od tri ājeta. Svaka sūra je potpuna cjelina, tako da se svakoj sūri može reći „Kitāb – Knjiga“ i na taj način se smatra da je Kur'ān jedna velika knjiga koja je sastavljena od mnogo knjiga. Duže sūre su razdijeljene u dijelove i svaki dio govori o jednom posebnom predmetu ili pitanju, a dijelovi su jedni uz druge povezani. Ājet znači: znak, izraz /zahvalnosti/, čudo, uzor, remek-djelo, mjesto /u knjizi/, izreka, riječ, nadgrobni kamen (ili nišan), skup, postojeće, stvar, predmet ili tijelo¹⁷, zapovijed koja je od Allāha, dž. š., poslana, i Allāhova riječ. U Kur'ānu ima svega 6247 ājetâ, a ako se ovima dodaju i sve bismille koje stoje na početku svake sūre, osim sūre Et-Tewbe (Pokajanje), onda će biti 6360 ājeta. Osim toga Kur'ān se formalno dijeli na 30 džuzeva, ali ova podjela nema nikakve veze sa sadržajem.¹⁸

---

¹⁵ Muftić, T., *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: El-Kalem, 2004., str. 1177.

¹⁶ Ibid., str. 692.

¹⁷ Ibid., str. 61.

¹⁸ *Kur'ān Časni*, prev. hafiz Muhammed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Zagreb: Stvarnost, 1989., str. 839.

2.2. Neke karakteristike i specifičnosti Kur'āna

1. Ne može se imitirati. A niko se i ne usuđuje dokazati suprotno. Kao što je već spomenuto, Kur'ān kaže da ljudi ne mogu načiniti knjigu kao što je on, makar u tu svrhu upotrijebili sve resurse i pomogli se džinnima.¹⁹ Kur'ān je to iznio prije 1430 godina i još niko nije uspio u suprotnom. Milioni knjiga su napisani, ali niti jedna nije kao Kur'ān.
2. Nenadmašiv je. Kur'ān je konačna objava čovječanstvu. On se u svojim temama ne posvećuje jednom od naroda kao što je, naprimjer, arapski narod. Takođe, Kur'ān posebno ne izdvaja ni neku grupu kao što su muslimāni. Kur'ān, naime, upravlja svoj diskurs i prema nemuslimānima, kao što govori i muslimānima.²⁰
3. Savršen je i nesporan je. Kur'ān odolijeva testu vremena i ispitivanjima. Niko nije u stanju osporiti istinu ove Knjige. Kur'ān kaže: „Kur'ān vodi Istini i Pravome putu!“²¹, i takođe kaže: „Ovaj Kur'ān vodi (tj. upućuje i ukazuje) onome šta je najispravnije!“²² Sasvim je nemoguće to da sumnja i čvrsto uvjerenje usaglase po istom pitanju, odnosno, nemoguće je da se, s jedne strane, prihvata Kur'ān, a da se, s druge strane, sumnja u njegov sadržaj. Mogućnost spajanja sumnje i čvrstog uvjerenja očigledan je primjer kontradiktornosti te je racionalno neprihvatljiva.²³

---

¹⁹ Eš-Ša'rāwī, šejh Muḥammed Mutewellī, *Savršenstvo Kur'āna*, prev. Nezir Halilović, Novi Pazar: El-Kelimeh, 2005., str. 86.-98.

²⁰ Ṭabāṭabā'ī, 'allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn, *Kur'ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008., str. 33.

²¹ Sūra El-Aḥqāf, 30. ājet.

²² Sūra El-Isrā', 9. ājet.

²³ Imamović, A., *Filozofija okončanja vjerovjesništva: zapis predavanja šejha Akbara Eydija*, Mostar: Fondacija Baština duhovnosti, 2011., str. 70.

4. Ne može se promijeniti. Kur'ān je jedini sveti spis koji tako dugo vremena cirkuliše, a još uvijek je čist i neizmijenjen kao što je bio u početku. Ovome svjedoče i riječi velikoga 'ālima (učenjaka) Sejjida Muḥammeda Bāqira Eṣ-Ṣadra u kojima kaže: „Prema tome, niko ne može izmijeniti niti narušiti ove zakone. Oni su stalni i nepromjenjivi, jer je i Kur'ān stalan i nepromjenjiv.“²⁴ On je netaknut; ništa u njemu nije promijenjeno; ništa nije iz njega uzeto od vremena njegovog objavljivanja.
5. Najbolji je ustav života i najljepši je poklon od Allāha, dž. š.. Islāmska vjera, koja sadrži najpotpunije upute i načela za ljudski život i koja obuhvata ono šta ljudski rod vodi sreći i blagostanju, se saznaje i njeni temelji se upoznaju posredstvom Kur'āna časnog. On je prvi izvor islāmske vjere, vrelo iz kojeg ona izbija.²⁵ To je dokaz da ljudska bića Allāh, dž. š., nije ostavio same. Ona postoje s razlogom, a taj razlog je obožavanje i služenje samo Jednom Gospodaru – Allāhu, 'azze we dželle.
6. Autonoman je po svome smislu. Što se jasnoće Kur'āna u njegovom smislu i značenu tiče, ma koji čovjek koji razumije arapski jezik u mogućnosti je dokučiti smisao časnih ājeta onako kako razumijeva i smisao svakog drugog govora na arapskom jeziku. Kur'ān kaže: „Pa zašto oni ne razmisle o Kur'ānu ili su im na srcima katanci?!“²⁶ Ne postoji neki vanjski dokaz kojim bi se zanijekala autoritativnost vanjske forme Kur'āna, jer se za takvo šta ne mogu naći argumenti.²⁷

---

²⁴ Eṣ-Ṣadr, Sejjid Muḥammed Bāqir, *Historijski zakoni u Kur'ānu*, prev. Eldin Hasanović, Mostar: Fondacija Baština duhovnosti, 2011., str. 17.

²⁵ Ṭabāṭabā'ī, 'allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn, *Kur'ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008., str. 19.

²⁶ Sūra Muḥammed, 24. ājet.

²⁷ Ṭabāṭabā'ī, 'allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn, *Kur'ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008., str. 37.-38.

7. Ima muḥkem (jasne) i mutešābih (teže shvatljive) ājete. Ova karakteristika Kur'āna je jedna od najvažnijih, najzanimljivijih i najzahtjevnijih pitanja vezanih za njegovo prevođenje posebno, i za njegovo shvatanje uopšte. O tome govori i sam Kur'ān u riječima: „On tebi objavljuje Knjigu, u njoj su muḥkem (jasni) ājeti, oni su glavnina Knjige, a drugi su mutešābih (manje jasni). Oni čija su srca pokvarena – željni smutnje i svoga tumačenja – slijede one što su manje jasni. A tumačenje njihovo zna samo Allāh i oni koji su u 'ilm (nauku) upućeni. „Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!“ – govore oni. A samo razumom obdareni shvataju (pouku primaju).“²⁸
8. Ima „spoljašnji“ i „unutrašnji“ izraz. Odnosno Kur'ān ima eksplicitno i implicitno značenje. Oba značenja su nakanjena kod svih časnih ājeta. Ona se međutim, manifestuju „po dužini“ a ne „po širini“. Naime, ono šta se želi kazati spoljašnjom formom ājeta ne negira i ne isključuje ono šta se hoće reći njegovim unutrašnjim značenjem, kao što ni unutrašnje značenje nije u rivalskom odnosu naspram spoljašnjega.²⁹

2.3. Prevođenje Kur'āna

Ova tema danas je važna iz najmanje dva razloga:

1. ovo pitanje od dana kada je prvi put postavljeno kao problem do današnjeg dana izazivalo je različite komentare a potom i dovelo do različitih stavova i mišljenja,

---

²⁸ Sūra Ālu 'Imrāne, 7. ājet.

²⁹ Ṭabāṭabā'ī, 'allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn, *Kur'ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008., str. 41.

2. Kur'ān je već preveden na mnoge svjetske jezike, i dalje se prevodi, a neki od prijevoda su štampani u više izdanja.³⁰

Prevođenje s jednog jezika na drugi trebalo bi da obazbijedi da se neka sadržina (poruka), već izražena na jednom, prenese na drugi jezik.³¹ Stoga prema definiciji „prijevod“ znači zamjenjivanje tekstualnog materijala u jednom jeziku (izvornom jeziku) jednakovrijednim tekstualnim materijalom u nekom drugom jeziku (jeziku-cilju).³² Naravno, neki prevodioci Kur'āna, prepoznajući ovu veliku teškoću, suzdržali su se da svoj rad nazovu „prijevod“. Pickthall je svoje prevođenje nazvao „Značenje slavnog Kur'āna“ (The Meaning of the Glorious Qur'ān), dok je Arberry svoj rad naslovio sa „Kur'ān interpretirani“ (The Koran Interpreted³³). Obojica su svoj prijevod načinila direktno sa arapskog. Na ovim prostorima se naslovljavanje polahko stabilizuje na „Kur'ān sa prijevodom“ ili „Prijevod Kur'āna“ nakon prvog prijevoda Kur'āna na bosanski jezik 1994. (Mustafa Mlivo, prvo izdanje) uz napomenu da su pojedina izdanja Korkutovog prijevoda naslovljavana sa „Prijevod značenja Kur'āna“. Suvišno je govoriti da je u slučaju prijevoda iz druge i treće ruke, kao npr. s arapskog na latinski ili francuski, a potom na engleski, ili s arapskog na engleski ili njemački, pa potom na bosanski – rezultirajući prijevod još dalje od originala. Uprkos evidentne netačnosti riječi „prijevod“ ona se i dalje najčešće koristi kao najpogodnija.

Prijevod Kur'āna je važno pitanje za muslimāne. Debate koje se vode oko prevođenja ove Allāhove, dž. š., knjige nisu doživjele svoju završnicu. A razlozi za to su:

---

³⁰ Ljevaković, Z., *Tefsir 2: udžbenik za medrese*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1421. h./2000., str. 256.

³¹ Sibinović, M., *Novi original: Uvod u prevođenje*, Beograd: Naučna knjiga, 1990., str. 55.

³² Ivir, V., *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za III i IV razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika, 1985., 34.

³³ Arberry, A., *The Koran Interpreted*, New York: Touchstone, 1996., first edition by George Alien and Unwin, 1955.

- Potpuno ga prevesti je nemoguće zbog nemogućnosti imitiranja u pogledu njegovog stila,
- On sadrži mnoge riječi koje nemaju ekvivalente u ciljanom jeziku, tako da je prevodilac prisiljen upotrijebiti riječi koje prenose značenje, ali sa nekom varijacijom. Onda, ako se ovaj prijevod prevede ponovo na neki jezik, nastaje neka druga varijacija i tako dalje. Zato postoji opasnost od toga da ovo može odvesti iskrivljivanju ili izmjeni kur'ānskog značenja.

Jedna od nevolja muslimāna je što su podijeljeni na razne nacije, svaka od njih povezana nacionalnim porijeklom, jezikom ili zakonom, zanemarujući Kur'ān objavljen od Allāha, dž. š., posljednjem Poslaniku – Muḥammedu, š. 'a. w. ā.. Zadovoljni su kada neko iz njihove nacije ili rase prevede Kur'ān na njihov jezik, prema onome kako ga razumije prevodilac. Dok je originalni arapski tekst Kur'āna identičan i neizmijenjen od njegove objave, mogu se naći različiti prijevodi i interpretacije. Svaki put kada se načini prijevod na drugi jezik, prevodilac (koji je samo čovjek) mora interpretirati značenje i pretočiti ga na novi jezik, koji naravno ima drugačija gramatička pravila. To je po prirodi aproksimacija značenja, obzirom da se riječi i ideje ne mogu identično izraziti na raznim jezicima. Treba primijetiti da niti jedan prijevod ne može biti bez grešaka; niko nema pravo objavljenim Allāhovim, dž. š., riječima pripisivati neobična svojstva po svojoj volji. Iako ideja interpretiranja Kur'āna nije bila tako kontraverzna, na emotivne motive koji stoje iza pretakanja kur'ānskog teksta na druge jezike, uvijek se gledalo sa sumnjom.

To je postalo očigledno kako je potreba za prevodenjem Kur'āna porasla u historijskim okolnostima kada je veliki broj naroda čiji govorni jezik nije arapski, primio islām, dajući novu lingvističku orijentaciju u sadržaju objave – kao što se npr. dogodilo u slučaju Novog Zavjeta – a što je moglo voditi u nepredvidiva i nepoželjna kretanja u tijelu same islāmske vjere.³⁴ Različita doba trebaju različita „podešavanja“ i

---

³⁴ Al-Shabab, Omar S., “The Place of Marracci’s Latin Translation of The Holy Qur’an: A Linguistic Approach.” *Journal King Saud University*, dio 13., *Languages and Translation*, 1421. h./2001., 57.-74.

prijevide. Ovakva gledišta ipak ne objašnjavaju poplavu engleskih prijevoda Kur'āna u dvadesetom vijeku. Kada je izvorni tekst jedan i isti (tj. Kur'ān), hipotetički govoreći, nema mnogo prostora za varijacije kako između određenog prijevoda i originala ili između različitih prijevoda, izuzev minornih izmjena koje nisu od većeg značaja. Pa ipak će se naći značajne i važne razlike, za koje se odgovornim drži uloga prevodioca, problemi prevođenja, principi i procedure prevođenja i pitanja stila. Između raznih teorija prevođenja treba izabrati onu pogodnu za prevođenje.

Prijevodi Kur'āna u svijetu su štampani na različitim jezicima, tako da postoje prijevodi na oko 140 jezika.³⁵ Ali prijevodi Kur'āna na druge jezike mogu biti jako loši, defektni i ponegdje sa velikim pogreškama. Nema sumnje da je tačno razumijevanje značenja ājeta Kur'āna vrlo težak zadatak za osobu kojoj nije blizak arapski jezik i literatura i drugo islāmsko znanje. U prijevodima Kur'āna na druge jezike, gdje je ideja da se izrazi Allāhovo, dž. š., namjeravano značenje, to od dvostrukog značenja i povećava složenost samog posla. Većina prevodilaca Kur'āna na evropske jezike nije znala arapski. Oni su se uzeli prevođenja Kur'āna sa političkim ciljevima ili drugim motivima koji ultimativno ciljaju na portretiranje ružne slike islāma, kako bi spriječili njegovo širenje i uticaj. To su razlozi zbog kojih se javljaju iskrivljenja, falsifikati, optužbe i td.

2.4. Da li je Kur'ān prevodiv i treba li ga prevoditi?

Prevođenje Kur'āna je kontraverzna stvar koja uvijek iznova nameće pitanje: Da li je Kur'ān prevodiv i treba li ga prevoditi? Da li je prijevod supstitut za originalni arapski ili je naprosto aproksimacija i pokušaj da se prevede neprevodivo?

Pickthall 1930. godine u svom predgovoru piše: „... Kur'ān se ne može prevesti... Knjiga je ovdje prevedena gotovo doslovno i sve je učinjeno da se odabere odgovarajući

---

³⁵ El-Bejdāwī, Naṣrud-dīn Eš-Šīrāzī, *Enwārut-tenzīli we esrārut-te'wīli (Svjetlosti objavljivanja (Kur'āna) i tajne interpretiranja)*, Istanbul: Al-Othmaniya Press, 1960., str. 59.

izraz. Ali, rezultat nije Kur'ān, simfonija koja se ne da imitirati i čiji zvuci dovode ljude do suza ili ekstaze. To je samo jedan pokušaj prezentovanja značenja Kur'āna i možda nešto od njegovog šarma na engleski jezik. On nikada ne može zauzeti mjesto Kur'āna na arapskom, a to i nije bila namjera...³⁶

Oni koji su pokušali da prevedu Kur'ān sa arapskog originala našli su nemogućim da izraze isto bogatstvo ideja sa limitiranim brojem riječi na novom jeziku. Muslimāni koji govore engleskim jezikom asimirali su u jezik razne arapske riječi koje su neprevodive, kao što je to slučaj ne samo sa muslimānima na ovim prostorima nego i sa nemuslimānima, tako da je moguće pronaći ogroman broj arapskih riječi u srpskom, crnogorskom, albanskom i makedonskom jeziku.

Što se tiče prevođenja Kur'āna, učenjaci to smatraju dopustivim na temelju toga što se ova vrsta prijevoda smatra tumačenjem i komentarom, a ne samim Kur'ānom. Ipak, prevodilac treba staviti napomenu koja će naznačiti da je ono šta radi samo prijevod Kur'āna kako ga on razumije, a ne tačno značenje samog Kur'āna. Kratak pogled na jedan od najpopularnijih i najčešće štampanih komentara Kur'āna „Tefsīrul-dželālejni“, jasno to stavlja do znanja. Govoreći o nekim ājetima Es-Sujūṭī (umro 1505.), jedan od najvećih arebista i komentatora Kur'āna, piše: „Ne mogu ove ājete nizašta uhvatiti.“³⁷

Dakle, 100% prijevod Kur'āna je nemoguć. Postoje izrazi i riječi u Kur'ānu koji imaju razna značenja. U procesu prevođenja sva ta moguća značenja redukuju se na jedno značenje, a ne zna se je li to značenje baš ono koje Allāh, dž. š., izražava. Zbog toga, niko se ne bi smio usuditi to nazvati „prijevod Kur'āna“.

---

³⁶ Sardar, Z., *Reading the Qur'an: the contemporary relevance of the sacred text of Islam*, New York: Oxford University Press, 2011., str. 46.

³⁷ Es-Sujūṭī, Dželālud-dīn, *الذُرُّ الْمُنْتَوِرُ فِي التَّفْسِيرِ الْمَأْتُورِ (Rasprostranjeni biser u tradicionalnom tefsīru)*, Kairo: Merkezu Hedžr, 1424. h./2003., str. 63.

Takođe, Kur'ān je objavljen na lahkome jeziku, kako Allāh, dž. š., kaže, i namijenjen je za čitanje, slijeđenje i razumijevanje, odmah nakon što je objavljen.

2.5. Vrste prijevoda Kur'āna

2.5.1. Doslovan prijevod

Koncept doslovnog prijevoda greškom podrazumijeva da pojedina riječ ili čak dijelovi riječi imaju određena značenja sama po sebi.³⁸ Izvorni tekst se tako poima da predstavlja seriju samodovoljnih dijelova, a svaki treba biti preveden u odgovarajući dio ciljanog jezika; rezultat će nužno biti tačan. Stoga je prevodilac obavezan moralnim imperativima da bude „vjeran“ i „efikasan“ u činjenju samo toga, a ciljani tekst se sudi prema njenoj „vjernosti“. Doslovan prijevod identičan originalnom tekstu je nemoguć, jer kao prvo: prijevod nije ništa drugo do prevodiočevo razumijevanje Kur'āna ili razumijevanje na koje se on oslonio – razumijevanje njegovih mufessira (komentatora); i kao drugo: za razumjeti Kur'ān potrebno je da čovjek poznaje svaku riječ u ājetu, jer jako je teško razumjeti Kur'ān bez znanja značenja arapskih riječi, pa zato za prevladavanje ove poteškoće često se pribjegava pravljenju prijevoda „riječ za riječ“.

Najpopularniji od takvih prijevoda je od Šaha Rafiuddina, a do sada je ovaj prijevod držan najboljim i najautentičnijim.³⁹ Ali, prenijeti poruku na ovaj način je nemoguće iz sljedećih razloga:

1. Strani jezik ne može izraziti polisemiju kur'ānskog stila; jer mnoge riječi u Kur'ānu imaju više od jednog značenja⁴⁰, sem toga strani jezik nikada ne može prenijeti sva značenja te riječi,

---

³⁸ Al-Shabab, Omar S., “The Evolution of Translation Culture: Translating the Holy Qur'ān into French.” *Journal King Saud University*, dio 15., *Languages and Translation*, 1423. h./2003., str. 21.

³⁹ Kechrid, S. E., *al-Qur'ān al-Karīm*, Beyrouth: Dar El-Gharb El-Islami, 1979./1984., str. 34.

2. Neka specifična značenja su izražena običnim riječima,
3. Arapski jezik ima svoj jedinstveni stil koji se smatra ključem razumijevanja šerī'atskih propisa, što se ne može transferisati bilo kojim drugim jezikom,
4. Neke arapske riječi upotrijebljene su figurativno; tako da poruka Kur'āna može ostati neprenesena u slučaju prevođenja ājeta doslovno,
5. Čak i ako se prevede Kur'ānska poruka doslovno u svome značenju, nemoguće je da se prevedu vrijednosti i osobine samih fonema arapskoga jezika koji je poznat i kao „jezik đāda“⁴¹ (odnosno jezik slova „đ“) koje ne postoji niti u jednom jeziku svijeta.

S obzirom na spomenute fakte, i mnoge druge razloge koji pokazuju da doslovno značenje teško može prenijeti poruku Kur'āna, neki 'ālimi ne dopuštaju primjenu ovakvog prijevoda na sav Kur'ān, ali se može primjenjivati na neke ājete. Međutim, činjenica da je neko arap i da mu je maternji jezik arapski ne znači da taj razumije Kur'ān i njegovu poruku.⁴² Vrijedno je napomenuti da bez obzira na to kakav efekat ima prijevod na nekoga, on nikada ne može imati isti efekat elikvencije i ljepote kao sam Kur'ān.

2.5.2. Slobodan prijevod

Kao suprotnos doslovnom prijevodu, koncept slobodnog prijevoda greškom podrazumijeva da su pojedine riječi relativno nevažne i da se mogu maknuti ustranu čim

---

⁴⁰ Ṭabāṭabā'ī, 'allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn, *Kur'ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008., str. 42.

⁴¹ Ebu Bekr, dr. Jusuf El-Ḥalife, *كَيْفَ نَتَعَلَّمُهَا وَنُعَلِّمُهَا: أَصْوَاتُ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ (Fonetika Kur'āni Kerīma: kako je izučavati i podučavati)*, prev. mr. Muhamed Purišević, Mostar: Karađoz-begova medresa, 2006., str. 12.

⁴² Imām En-Newewī, *Ādābi učenja Kur'āna*, prev. Husejn Omerspahić, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1998., str. 149.

je prevodilac dokučio značenje.⁴³ Izvorni tekst se tako poima da predstavi nevezani niz značenja koja su izvučena i privremeno smještena u jezički slobodnom mediju u mislima prevodioca dotle dok se odgovarajući niz ne kreira na ciljanom jeziku.

Po tom principu, prevodilac je efektivno slobodan od moralnih imperativa jer je ciljani tekst procijenjen njegovim ličnim kriterijima, kao što su stil ili elokvencija, što je s druge strane nedopustivo, jer neminovno može da dovede do gubitka željenog značenja ili stila originala, tako da se opet na kraju ne prenese željena poruka i željeno značenje u cjelini.

2.5.3. Senzitivni prijevod

Koncept senzitivnog prijevoda podrazumijeva komunikativni događaj u toku kojeg se značenja kreiraju i podešavaju u međusobnoj kooperaciji među učesnicima, kao što su pisac i čitalac.⁴⁴ Ovdje je prioritet prevodioca da dobro razvijeni bilingvinalni i bikulturni senzitivitet investira u odvagivanje kompleksnih i konkurentnih faktora procesa prevođenja, kao što su multipleksne relacije između značenja riječi i značenja teksta u svijetu kulturnih razlika.

Ciljni tekst se prosuđuje po postignutom balansu između ovih faktora, ali, takođe, i po sopstvenim kriterijima. Dakle, tipovi teksta će se razlikovati u stepenima senzitivnosti koje oni zahtijevaju od prevodioca, a prevodioci će se razlikovati po stepenima senzitiviteta koje unose u svoj rad.⁴⁵

---

⁴³ Al-Shabab, Omar S., "The Evolution of Translation Culture: Translating the Holy Qur'ân into French." *Journal King Saud University*, dio 15., *Languages and Translation*, 1423. h./2003., 43.

⁴⁴ Mlivo, M., *101 neispravnost u prijevodima Kur'âna*, Bugojno: autor, 2008., str. 61.

⁴⁵ Ljevaković, Z., *Tefsir 2: udžbenik za medrese*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1421. h./2000., str. 258.

2.5.4. Reformistički prijevod

„Reformistički prijevod eksplicitno odbacuje pravo islāmske ‘uleme da određuje moguća značenja, ili da na bilo koji način utiče na interpretaciju spornih pasusa. Posebno, reformistički prijevod se ne oslanja niti na ḥadīse niti tefsīre u izvođenju mogućih značenja teksta. Isključen je, dakle, uticaj tih radova.“ (Ljevaković, 2000., str. 264.) Reformistički prijevod koristi sami jezik Kur’āna kao vrhovni autoritet u određivanju mogućih značenja, radije nego tumačenje stare ili srednjovjekovne ‘uleme koje je utemeljeno na Pejġamberovom, š. ‘a. w. ā., sunnetu – tradiciji.

Izvan diskusije je da Kur’ān ohrabruje mu’mine da proučavaju njegove riječi sa pažnjom. On, te‘ālā, nas savjetuje da ne žurimo u razumijevanju, ako nemamo dovoljno znanja. (Sūra Tā-Hā, 114. ājet.) Da bi vjerovao u sve ājete Kur’āna čovjek ne mora biti naučnik. Da bi bio „vjernik“ dovoljan je uslov da se vjeruje u sve ājete. Ipak da bi se ispravno razumjeli „mutešābih ājeti“ čovjek mora duboko poznavati Kur’ān, zato je spomenuta uska kategorija ljudi – oni koji imaju veliko znanje – u vezi ovih ājeta. (Sūra Ālu ‘Imrāne, 7. ājet.)

2.5.5. Orijentalno-misionarski prijevod

Tokom historije mnogi evropski orijentalisti su nastojali prevoditi Kur’ān birajući riječi i izraze koji će zavarati one koji čitaju prijevod tako da ih udalje od željene poruke kur’ānskog teksta i učvrste svoje loše mišljenje o islāmu. „Prvi engleski prevodi Kur’āna načinjeni od strane muslimāna proistekli su uglavnom iz njihovog pobožnog entuzijazma, kako bi pobili navode hrišćanskih misionara protiv islāma uopšte, a Kur’āna posebno.“ (Ljevaković, 2000., str. 264.) Na nesreću, umjesto da se hrišćani zamisle nad tom Knjigom i da je drže kao baklju koja će im osvijetliti put – i da je proučavaju držeći se naučne nepristrasnosti – oni su protiv nje rat pokrenuli i približili su joj se sa fanatizmom, izvrtanjem, pristrasnošću i ismijavanjem.

Još je moguće otkriti ostatke takvog mentaliteta u njihovim govorima i pisanjima, u kojima čak pozivaju na spaljivanje i ponižavanje svete časne knjige – Kur’āna i njenih sljedbenika – muslimāna. Tako opasnost prijevoda načinjenih od nemuslimāna, bez obzira bili to misionari ili orijentalisti, izvire iz pogrešne i zbunjujuće prirode takvih prijevoda.

„U posljednje vrijeme El-Ezher, kao najveći univerzitet islāma, radi važnosti ove teme često je imao upravo ovu temu za predmet proučavanja i studiranja, te je nakon mnogih rasprava i diskusija ukazao na ozbiljnost i opasnost ovakvih pojava, i obaveznost opreza.“ (Ljevaković, 2000., str. 265.)

2.5.6. Sektaški prijevod

Slično pokušajima hrišćanskih orijentalista i misionara u iskrivljivanju i ismijavanju Kur’ānske poruke kroz razne prijevode, bilo je pokušaja i od strane onih koji su se nazivali muslimānima ili nekih grupacija i sekti za koje je upitno da li uopšte pripadaju islāmu, u pristrasnosti i fanatizmu njihovih prijevoda Kur’āna.

Neki od tih sektaških prijevoda su sljedeći:

1. Muhammad ‘Ali, *The Holy Quran: English Translation* (Lahore, 1917.),
2. Al-Hajj Hafiz Ghulam Sarwar, *Translation of the Holy Quran* (Singapur, 1920.),
3. ‘Ali Ahmad Khan Jullundri, *Translation of the Glorious Holy Quran with commentary* (Lahore, 1962.) i mnogi drugi.

Kao što je historijski poznato, kadijanije – jedna od otpadničkih sekti, iako su napustile islām, aktivno su angažovane na prevođenju Kur’ān. Pored engleskog, njihovi prijevodi su urađeni na nekoliko evropskih i afričkih jezika. Na ovu opasnu pojavu, kao što je već spomenuto, ukazali su mnogi islāmski teolozi, ‘ulema i institucije – kao što je

čuveni univerzitet u Kairu – El-Ezher.⁴⁶ Dakle, i pored neprebrodivih poteškoća u samom prevođenju Kur'āna, nađu se oni koji žele da žrtvuju svoju dušu zarad poslušnosti prokletom šejtānu i trudeći se da udalje i odbiju ljude od poslušnosti plemenitim, bezgriješnim i svetim riječima Kur'āna.

2.6. Osnovni zahtjevi pri prevođenju Kur'āna

Neizbiježno je prihvatiti činjenicu da je tačan prijevod Kur'āna nemoguć, kao što je već bilo riječi o tome. Ipak, ono šta je ljudski moguće pri prevođenju je:

1. Slijediti istu gramatičku sintaksu ājeta,
2. Ne izbrisati ni jednu arapsku riječ Kur'āna iz prijevoda,
3. Ne dodati nepotrebne riječi u prijevod držeći da su one ekvivalent za arapske,
4. Napraviti neku vrstu tabele ili grafikona u kojem bi se prikazao arapski alfabet (ili ebdžedijja) s transkripcijom arapskih glasova uz objašnjenje njihovoga izgovora, tako da se ne izgubi njihov način izgovora u jeziku cilju, kao npr. brojni arapski glasovi koji ne postoje u engleskom ili bosanskom jeziku, pri spominjanju određenih riječi arapskog porijekla poput imena i neprevodivih pojmova kao što su: zekāt, ḥadždž, šadeqatul-fiṭr, Ramaḍān i sl.

Unutar aktuelnih prijevoda dodato je mnoštvo neopravdanih riječi, gramatička sintaksa često nije slijedena od mnogih prevodilaca. Pri prevođenju Allāhovich, dž. š., riječi, ni jedno ljudsko biće nema nikakvo ovlaštenje da svojevolutno nešto briše iz Kur'āna ili da nešto dodaje.

Kao primjer tome, o čemu će svakako biti više riječi u dijelu o primjeru poteškoće u prevođenju Kur'āna, može se navesti prijevod završetka 125. ājeta sūre El-

---

⁴⁶ Hodžić, B., *Srce u Kur'anu*, Sanski Most: Medžlis Islamske zajednice, 2005., str. 129.

Beqare od Besima Korkuta, u kojem on prevodi: „... i koji budu molitvu obavljali.“ U ovom ājetu se ne spominje molitva. Zašto molitva? Muslimāni ne kažu za namāz molitva, pa valjda svako zna šta znači klanjati namāz, čak i nemuslimāni. Jedan od sebeba zbog kojih je tako preveo je možda političke prirode, jer je on prevodio za vrijeme nesretne i proklete Jugoslavije, u kojoj je širenje i praktikovanje vjere bilo zabranjeno i potiskivano. Osim toga, u ovome ājetu se ne spominje namāz, nego dijelovi namāza, a oni su: rukū‘ i sedžda. Ovdje nema potrebe da se prevodi šta je to, jer je obaveza muslimānima da sa tim budu upoznati, inače se ne mogu smatrati muslimānima ako su im ovi pojmovi nepoznati. Tako da bi prijevod ovoga ājeta trebao da glasi: „... rāki‘i i sādžidi“ (tj. koji su na rukū‘u i koji su na sedždi – odnosno koji sedždu čine). Ovi pojmovi bi trebali biti poznati svim muslimānima, koji su zaista muslimāni, a ne samo imenom ili na nekom dokumentu.

2.7. Kako prevoditi Kur’ān

U knjizi El-Ġazālīja pod naslovom „Ildžāmul-‘awāmmi ‘an ‘ilmil-keḷāmi“ je moguće naći njegove napomene da nije dopustivo prevoditi božanska svojstva i attribute Allāha, dželle še’nuhu. Izvedeći dokaze za to on napominje da u persijskom jeziku ne postoje precizni ekvivalenti za neke arapske riječi, kao što se ne mogu naći ni u turskom i drugim jezicima.⁴⁷ Ako ih prevodilac pojasni prema svom razumijevanju, on može voditi čitaoca svog prijevoda ka vjerovanjima koja nisu namjeravana u Kur’ānu. On, takođe, napominje da neke arapske riječi imaju ekvivalent u persijskom jeziku „ali kod persijanaca nije praksa da ih koriste metaforički kao arapi“⁴⁸. Tako da ako prevodilac koristi persijsku riječ, ono šta će se pojaviti je doslovno značenje arapske riječi, dok ono šta je Allāh, subḥānehu we te‘ālā, namjeravao može biti metaforičko značenje. Ovo je, takođe, primjenljivo na druge jezike isto kao i na persijski.

---

⁴⁷ El-Ġazālī, Ebū Ḥāmid, *Ildžāmul-‘awāmmi ‘an ‘ilmil-keḷāmi (Obuzdavanje neobrazovanih od ‘Itmul-keḷāma – teologije)*, Bejrut: Dārul-fikril-lubnānīji, 1993., str. 47.

⁴⁸ Ibid., str. 49.

Prevođenje na ili sa arapskog jezika zahtijeva dobro poznavanje arapskog jezika, a, takođe, i različite kulture svijeta arapskog govornog područja, kao i razumijevanje ciljane audijencije, cilja izvornog teksta i tehničke aspekte pisanog arapskog.

Opšte prihvaćeno pravilo među ‘ulemom je da ako postoji „delīlun qāṭi‘un“ (jasan dokaz) protiv doslovnog razumijevanja jednog od ājeta Kur’āna, onda on mora biti interpretiran tako da nije u kontradikciji sa ovim dokazom.⁴⁹ Svakom razumnom insānu je poznato da postoji razlika između „te’wīla“ (interpretacije) arapskih riječi Kur’āna i nearapskih riječi njegovog prijevoda, posebno kada su u pitanju „mutešābihāt“ (nejasni ājeti) i homonimi. Tako da se posebni efekti koje sastav i stil Kur’āna imaju na dušu slušaoca ne mogu prenijeti prijevodom, a nestanak ovih efekata vodi gubitku velikog ni‘meta – blagodati. Baš ovaj ni‘met je mnogo puta privukao ljude islāmu.

Ako se Kur’ān prevede na persijski, kineski, engleski, bosanski, i td., logično će se pojaviti razlike među tim prijevodima na način kao što postoje među knjigama hrišćana, tj. starim i novim zavjetima.

Kur’ān je najveće čudo koje dokazuje poslanstvo Muḥammeda, ṣ. ‘a. w. ā., i vječna je mu‘džiza među mu‘džizama poslanikâ.⁵⁰ Realitet ove vječne mu‘džize, imune na promjene, iskrivljivanje i taṣḥīf (premiještanje dijakritičkih znakova) očigledan je samo u tekstu uzetom od onoga ko ga je primio od Allāha, ‘azze we dželle, ali ovo nije slučaj sa prijevodom.

---

⁴⁹ Ṭabāṭabā’ī, ‘allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn, *Kur’ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008., str. 68.

⁵⁰ Ibid., str. 29.

2.8. Zanimljivi fakti o arapskom jeziku

Arapski jezik je peti najkorišteniji jezik na svijetu i jedan je od službenih jezika Ujedinjenih nacija⁵¹; prije njega su: mandarinski kineski, španski, engleski, hindi-urdu. Takođe, arapski je jedan od najznačajnijih svjetskih jezika, a svakako je najvažniji živi semitski jezik. Sačuvavši najbolje prasemitske osobine, te iz drugih razloga, on ima izuzetan značaj i za semitistiku i lingvistiku uopšte. Šireći se u većoj mjeri naročito od pojave islāma u sedmom vijeku nove ere potisnuo je veliki broj ostalih semitskih i drugih jezika preplavivši ogromno prostranstvo od Iraka do Maroka te od Sirije do Sudana, pa i preko tih granica.⁵² Njegov uticaj protegao se i na bosanski jezik, prvenstveno posredstvom Turaka koji su dolaskom na ove prostore s islāmom donijeli i arapski jezik. Veći dio bosanskih tzv. turcizama ustvari su arabizmi.

Arapski jezik je postao ne samo vjerskim jezikom svih muslimāna, u djelimičnoj upotrebi i van arapskih zemalja, nego i nosiocem islāmske kulture i civilizacije uopšte. Mada se arapski jezik može posmatrati kao ujedinilac raznolikih društava Sjeverne Afrike i Bliskog istoka, različiti dijalekti čine često nemogućim da neko iz Egipta razumije npr. nekoga iz Maroka. Razlike su ogromne kada se poredi svakodnevni jezik urbanih, ruralnih i nomadskih naroda. Ipak, arapski koji se koristi u štampi i masmedijima je standardizovan i omogućuje komunikaciju kroz regiju.

U javnom i obrazovnom životu, uči se i koristi moderni arapski. Ovaj oblik jezika je baziran na Kur'ānu ili klasičnom arapskom. Profesor arapskih dijalekata na Univerzitetu El-Ezher u Kairu dr. Muḥammed 'Abdul-Ḥafīz El-'Arjān bilježi u svojoj knjizi „El-'Urwetul-wuṣqā“ sljedeće: „Provincije u Arabiji (tj. arapskom svijetu) imaju razne dijalekte arapskog. Pošto je Muḥammed, ṣ. 'a. w. ā., pripadao plemenu Kurejš, Kur'ān je napisan na qurejšijskom arapskom uopšte. Zato je kur'ānski arapski (koji je

---

⁵¹ Tahlawi, M., *Do you know this book? (Da li ti je poznata ova knjiga?)*, prev. Ragib Kadribegović, Amman – Jordan: Taibah international, 1416. h./1995., str. 7.

⁵² Muftić, T., *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: El-Kalem, 2004., str. VIII

originalno qurejšijjski arapski) postao jezikom štampe, televizije, radija, nauke, službenih spisa, dokumenata i td. Qurejšijje su bile urbano pleme u Arabiji, te su predstavljali centar svim drugim plemenima od kojih su uzimali samo najrječitije i najljepše izraze i riječi, što je dovelo da njihov jezik bude najbolji, najrazumljiviji i stilski najljepši.⁵³

Arapsko pismo, odmah iza latinskog, najviše se koristi u svijetu. Njime se služe mnogi jezici kojima većinom govore muslimāni, kao što su: persijski, urdu, osmanski turski, paštu, berberski, gilaki, māzerūnī, pundžabi, kurdski, ujgurski, malajski i mnogi drugi, kao što se u nedalekoj prošlosti i bosanski jezik služio arapskim pismom zvanim „arebica“, koje je bilo modifikovano shodno glasovnom sistemu bosanskoga jezika.

2.9. Poteškoće u prevođenju Kur’āna

Kao što je već spomenuto, arapski jezik je bogat, ako ne i najbogatiji jezik na svijetu, a njegove riječi imaju više nijansi značenja. Tako u mnogim jezicima često treba više riječi da bi se došlo do značenja, što odvlači od lijepe jednostavnosti kur’ānske poruke.⁵⁴ Arapski idiomi i težina riječi su teški za razumjeti i prevesti. Dok je moderni arapski živi jezik, klasični arapski, na kojem je i objavljen Kur’ān, zahtijeva više proučavanja kako bi se potpuno ocijenila i razumjela dubina i smisao značenja.

Jedna od najvećih dilema je pronalazak prijevoda koji je lingvistički i duhovno maksimalno tačan, a da je pri tom tečan i čitljiv. Posebna briga je bliskost prevodioca sa ciljanim jezikom. Neki prijevodi su načinjeni od osoba koje poznaju arapski jezik, ali nisu u stanju da prenesu namjeravano značenje, jer nisu bliski sa nijansama drugog jezika.

---

⁵³ El-‘Arjān, dr. Muḥammed ‘Abdul-Ḥaḥfīz, *بَيْنَ الْقِرَاءَاتِ وَاللَّهْجَاتِ* (*Najčvršća veza: između qirā’etā i dijalekata*), Kairo: Al-Azhar University, 1425. h./2005., str. 224.

⁵⁴ Ebū Sikkīn, dr. ‘Abdul-Ḥamīdi Muḥammed, *الْمُدْخَلُ فِي عِلْمِ اللُّغَةِ* (*Uvod u lingvistiku*), Kairo: Al-Azhar University, 1421. h./2000., str. 136.

Ono šta najviše predstavlja poteškoće u prevođenju, pored karakteristika arapskog jezika koje su specifične i jedinstvene, je iznalaženje istih termina izraza riječi i čestica u jeziku na koji se prevodi⁵⁵, tako da je u startu nemoguće na svaki izraz jednog jezika staviti isti izraz drugog jezika.

Takođe, zahtijev za apsolutnu sličnost dva jezika koja bi trebala da doseže do najnižih nijansi i najdubljih značenja, te konstrukcija, sistem i metoda formiranja jezika u izgovoru i pismu predstavlja „usipanje čitavoga mora u čašu“, što je svakako neizvodivo i apsolutno nemoguće. Zbog toga se prevodioci Kur'āna uvijek nađu pred planinom koju ne mogu preći niti zaobići, a nužno je za nju naći neki izraz ili ukazati na pravo i željeno značenje.

Kao dokaz nemogućnosti pronalaženja dva jezika koja bi se međusobno mogla prevoditi uz 100% prenošenje željenoga značenja i apsolutno postojanje odgovarajućih izraza i fraza koje mogu da u oba jezika nose iste nijanse i dubine značenja, je i to na šta je ukazao dr. Aḥmed Muḥtār 'Umer u svojoj knjizi u kojoj je naveo nekoliko primjera polisemije i sinonimije u izrazima arapskog jezika, pa kaže: „Ono šta muči francuske i engleske prevodioce arapskog jezika su riječi sa 500 značenja i 500 riječi za jedno značenje ili stvar. Tako postaje nemogućim prevesti 1000 izraza za lukavost, 550 izraza za lava, i 350 izraza za kamilu, na jedan od ta dva jezika. Ili izraziti jednom riječi ono šta u arapskom jeziku nose riječi „vidjeti“ (رَأَى) i „znati“ (عَلِمَ وَ عَرَفَ) koje imaju preko 250 značenja, shodno njihovom kontekstu, bez računanja njihovog metaforičnog značenja“⁵⁶

---

⁵⁵ Naṣr, 'Atijje Qābil, *Ġājetul-murīdu fī 'ilmit-tedẓwīdi (Željeni cilj u nauci tedẓwīda)*, Kairo: Dārut-taqwā, 1412. h./1992., str. 42.

⁵⁶ 'Umer, dr. Aḥmed Muḥtār, „وَسَائِلُ الْقَضَاءِ عَلَيْهَا، وَأَثَارُهَا السَّلْبِيَّةُ“ (Raznovrsnost u jezičkom izrazu: njeni negativni efekti, i kako ih eliminisati)“ *Journal of the Faculty of Dārul-'ulūmi*, br. 23., Kairo: Cairo University, 1419. h./1998., str.5.-22.

Prema ovome da se zaključiti da je nemoguće prijevodom, bez obzira na uloženi trud, postići značenja koja nosi izvorni kur'ānski tekst, a kamo li približiti se stilistici i melodiji koje nosi Časni Kur'ān.

2.10. Važnost engleskih prijevoda Kur'āna

Potreba muslimāna za prijevodima Kur'āna na engleski jezik izvire uglavnom iz želje da se suzbiju misionarska nastojanja.⁵⁷ Slijedeći dugotrajnu polemičku tradiciju čiji je cilj da se napravi pogrešna i konfuzna – evropska verzija muslimānske knjige, kršćanski misionari su pokrenuli svoju ofanzivu protiv politički poniženog islāma u osamnaestom vijeku radeći na njihovim sopstvenim prijevodima Kur'āna.⁵⁸ Muslimāni očigledno nisu mogli dopustiti ovakvo misionarsko djelovanje – zamračivanje autentičnosti teksta sa neprijateljskim komentarima.

Otud odluka muslimāna da svijetu, prvenstveno Evropi, ponude vijeran prijevod kur'ānskog teksta, kao i jedan sumarum njegovih učenja. Kasnije su muslimānski prijevodi ciljali i na to da služe i onim muslimānima čiji je jedini pristup kur'ānskoj objavi bio kroz medij evropskih jezika.⁵⁹ Prirodno, engleski jezik se smatrao najvažnijim jezikom za ciljeve muslimāna, zbog činjenice postojanja Britanske imperije koja je poslije Osmanskog hilāfeta sadržavala najveći broj muslimānskih subjekata.

---

⁵⁷ Nedžīb, dr. 'Izzudīn Muḥammed, *Ususut-terdžemeti: minel-indžilīzījjeti ilel-'arebijjeti we bil-'aksi – Translation: From English to Arabic and vice versa*, Kairo: Mektebetus-sā'ī, 1426. h./2005., str. 9.

⁵⁸ El-Ġazālī, Muḥammed, *Karakter muslimana*, prev. Fahrudin Smailović, Sarajevo: Bookline, 2003., str. 59. i 79.

⁵⁹ El-Qaraḏāwī, dr. Jūsuf, *Poslanik, š. 'a. w. ā., i nauka*, prev. Amrudin Hajrić, Sanski Most: Medžlis Islamske zajednice, 2005., str. 56.-57.

Isti logički temelj se primjenjuje na sektaške pokrete unutar islāma, ili čak otpadničke grupe kao što su kadijanijje.⁶⁰ Kao što je već spomenuto, njihove značajne prevodilačke aktivnosti motivisane su nužnošću da proklamiraju svoju ideološku jedinstvenost. Kako je engleski jezik raširen u svijetu, mnogi ljudi zainteresovani za islām doće do prvih ideja Kur’āna iz engleskih prijevoda. Pohvalno je to da kvalifikovani muslimāni čine napore da prezentuju sliku koju im nameće njihova duhovna i mentalna vizija.

Tako na primjer, indijski obrazovni sistem nametnuo je engleski jezik kao zajednički jezik kulture za populaciju od više stotina miliona ljudi. Većina obrazovanih od oko 125 miliona muslimāna – ukoliko ne poznaju arapski jezik – služe se engleskim jezikom kao najkultiviranijim medijem izražavanja.⁶¹ Stoga, potrebno je da muslimāni ovladaju, koliko je to moguće, svim tajnama engleskog jezika i drugih svjetskih jezika kako bi se poruka islāma iterpretirala na najorginalniji način, a svakako treba imati u vidu i to da je nemoguće ni na jednom jeziku postići poruku koju nosi časni Kur’ān na svom arapskom.

2.11. Pregled prijevoda Kur’āna na engleski jezik

Ovaj pregled je u svojoj potpunoj formi zabilježen u knjizi dr. ‘Abdul-Ġaffāra Hilāla⁶², a njegova kraća forma bi izgledala na sljedeći način:

---

⁶⁰ El-Qaraḏāwī, dr. Jūsuf, „Naš pogled na mezhebska razilaženja u islāmu“, *Medžmū‘atur-resā’ili 1 – Zbirka napisa 1*, prev. Ibrahim Husić, Zagreb: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini: Zagraf tisak, 1417. h./1996., str. 307.

⁶¹ Ḥassān, dr. Temām, „السَّبْعُ الْمَثَانِي“ (Sedam ponavljanih (ājetâ))“ *Journal of the Faculty of Dārul-‘ulūmi*, br. 33., Kairo: Cairo University, 1425. h./2004., str.14.-15.

⁶² Hilāl, dr. ‘Abdul-Ġaffār, (حَصَائِصُهَا وَسِمَاتُهَا) *Arapski (njegove specifičnosti i njegove odlike)*, Kairo: Dārul-fikril-‘arebijji, 1429. h./2008., str. 295.-305.

- Muhammad Mofassir; Naslov: The Koran: The First Tafsir in English (London, 1979.),
- Sayed Vickar Ahmed; Naslov: An Interpretation of the Meaning of The Glorious Quran (1999.),
- Mohamed J. Ahmed i Samira Ahmed; Naslov: The Koran, Complete Dictionary and Literal Translation,
- ‘Abdullah Yusuf ‘Ali (1872.-1953.); Naslov: The Quran Text, Translation, and Commentary (Lahore, 1934./1937.; Medīna Munewwera, 1987.),
- S. V. Mir Ahmad ‘Ali; Naslov: The Holy Qur’an with English Translation and Commentary according to the version of the Holy Ahlul Bait (1964.),
- Ahmed ‘Ali; Naslov: Al-Quran, A Contemporary Translation (1984./1988./1993.),
- Maulana Muhammad ‘Ali (1876.-1951.); Naslov: Holy Quran (Lahore, 1917./1951.),
- Muhammad Mohar ‘Ali; Naslov: A Word for Word Meaning of the Quran (1998.-2001.),
- Maulawi Sher ‘Ali (-1947.); Naslov: The Holy Quran: Arabic Text with English Translation (Lahore, 1955.),
- Hashim ‘Āmir-‘Ali (1903.-); Naslov: The Message of the Quran (Tokio, 1974.),
- Arthur John Arberry (1905.-1965.); Naslov: The Koran Interpreted (London, 1955.),
- Muhammad Asad (1900.-1992.); Naslov: The Message of The Quran Translated and Explained (Gibraltar, 1980.),
- ‘Arafat K. El-Ashi; Naslov: The Meaning of the Glorious Quran (1996./2002.),
- Mahmoud Ayoub; Naslov: Quran And Its Interpreters, Volumen 1-2 od 20 (1992.),
- Hamid S. Aziz (1930.-); Naslov: The Meaning of The Holy Quran, with Explanatory Notes (2000.),

- Richard Bell (1876.-1952.); Naslov: The Quran; Translated with a Critical Rearrangement of Surahs, 2 toma (1937./1939./1991.),
- Hajj ‘Abdalhaqq i ‘Aisha Bewley; Naslov: The Noble Quran, A New Rendering of its Meaning in English (1999.),
- Thomas F. Cleary; Naslov: The Essential Koran: The Heart of Islam (1994.),
- Maulana ‘Abdul Majid Daryabadi (1892.-1977.); Naslov: Translation and Commentary of the Quran, u 4 toma (Lahore, 1941.-1957.),
- Nessim Joseph Dawood (1927.-); Naslov: The Quran (London, 1956.),
- ‘Abdullah Nooruddeen Durkee i Hajjah Noura Durkee; Naslov: The Tajwidi Quran (1992./1999.),
- Majid Fajhry; Naslov: Quran: A Modern English Version (1997.),
- Malik Gulam Farid; Naslov: The Holy Qur’an: English Translation and Short Commentary (1969.),
- Mirza Abul Fazl (-1956.); Naslov: nepoznat (Allahabad, 1910./1915./1955.),
- M. H. Shakir (1904.-1959.); Naslov: The Quran, Arabic and English (1981.),
- Mirza Hairat (-1928.); Naslov: The Koran, Prepared by Various Learned Scholars and Edited by Mirza Hairat (1912. ili 1919.),
- M. A. S. ‘Abdel-Haleem; Naslov: The Qur’ān: A New Translation,
- Shaikh ‘Izziddin al-Hayek; Naslov: An Approximate, Plain, Straightforward Translation of the Meanings of the honorable Quran in English (Damask, 1996.),
- Shah Faridul Haque; Naslov: The Holy Quran, from Kanzul Iman (Delhi, 1988.),
- Zohurul Hoque (1927.-); Naslov: The Holy Quran (2000.),
- Thomas Bellantine Irving; Naslov: Quran: First American Version (Vermont, 1985.),
- ‘Ali Ahmad Kan Jullundri; Naslov: Translation of the Glorious Holy Quran, with commentary (Lahore, 1962./1978.),
- Rashad Kalifa (1935.-1990.); Naslov: Quran, The final Testament, Authorized English Version with Arabic Text (1981./1989./1992.),

- Muhammad Taqî-ud-Dîn Al-Hilâlî (1893.-1987.) i Muhammad Muhsin Khân (1926.); Naslov: A Study of the Noble Quran, Word-for-Word from Arabic to English (1999.),
- Mohamed ‘Abdul Hakim Khan; Naslov: The Holy Kur’an (Patiala, 1905.),
- Muhammad Ayyub Kan; Naslov: The Holy Quran with English Translation,
- Muhammad Zafullah Khan (1893.-1985.); Naslov: The Quran: Arabic Text and English Translation (London, 1970.),
- M. M. Khatib; Naslov: The bounteous Koran: A Translation of Meaning and Commentary (London, 1986.),
- Edward William Lane, Stanley Lane-Pool, i A. H. C. Sarwar; Naslov: The Koran: an Edition Prepared for English Readers: an arrangement in chronological order (1979.),
- Syed ‘Abdul Latif (-1967.); Naslov: Al Quran: Rendered into English (1969.),
- Muhammad Farooq-i-azam Malik (1943.-); Naslov: English Translation of the Meaning of Al-Quran, The Guidance for Mankind (Teksas, 1997.),
- ‘Abdul Ala Maududi (Urdu) i Zafar Ishaq Ansari (prevodilac); Naslov: Towards Understanding the Qur’ân, a translation of Mawdudi’s Tafhim al-Qur’ân (London, 1988.),
- ‘Abdul Ala Maududi (Urdu) i Muhammad Akbar (prevodilac); Naslov: The Meaning of the Quran (Lahore, 1967.),
- Bijan Moeinian; Naslov: Glorious Quran, An Easy to understand English Translation (2001.),
- Umm Muhammad; Naslov: The Quran, Arabic Text with Corresponding English Meaning (1995.),
- Fazlollah Nikayin (1938.-); Naslov: Quran, A Poetic Translation from the Original,
- Amatul Rahman Omar (-1990.) i ‘Abdul Mannan Omar; Naslov: The Holy Quran (1997.),
- Edward Henry Palmer (1840.-1882.); Naslov: The Quran, English Translation (1880.),

- Salahuddin Peer; Naslov: The Wonderful Koran (Lahore i Aminabad, 1960.),
- Muhammad Marmaduke William Pickthall (1875.-1936.); Naslov: The Meaning of the Glorious Qur'ân (London i Lahore, 1930.),
- Autor nepoznat; Naslov: A Modern Literal Translation of the Quran (2003.),
- Profesor Hassan Qaribullah i Shaikh Ahmad Darwish; Naslov: The Meaning of the Glorious Koran (Kairo, 2001.),
- Sayyid Saeed Akthar Rizvi; Naslov: Al-Mizan: An Exegesis of the Qur'ân od 'Allāme Sejjida Muḥammeda Ḥusejna Ṭabāṭabā'ījja (Teheran, 1989.),
- Reverend John Medows Rodwell (1808.-1900.); Naslov: The Koran (1861./1876.),
- Aleksander Ross; Naslov: Alcoran of Mahomet (1649./1856.),
- Şaḥeeḥ International; Naslov: Translation of the Meaning of the Qur'ân (Jeddah, 1997./2004.),
- George Sale (1697.-1736.); završen 1734., a zadnje izdanje je objavljeno 1975.,
- 'Abdul Karim Shaikh; Naslov: Dawatul Quran, Arabic Text, Translation, and Commentary (Bombaj, 1991.-1994.),
- Al-Hajj Hafiz Ghulam Sarwar; Naslov: Translation of the Holy Quran (Singapur, 1929.),
- Shaikh Muhammad Sarwar; Naslov: The Holy Quran: Arabic Text and English Translation (1981.),
- 'Abdul Hameed Siddiqui; Naslov: The Holy Quran, English Translation and Explanatory Notes (Lahore, 1974.),
- 'Abdur Rahman Tariq i Ziauddin Gilani; Naslov: The Holy Qur'ân Rendered into English (Lahore, 1966.),
- Colin Turner; Naslov: A New Interpretation (1997.),
- Nurettin Uzunoğlu, Tefvik Rüştü Topuzoğlu, Ali Özek, Mehmet Maksudoğlu; Naslov: The Holy Quran with English Translation (Istanbul, 1992./2000.),
- Elwood Morris Wherry; Naslov: A Comperhensive Commentary on the Quran (1882.-1886.),

- Mahmud Y. Zayid; Naslov: The Qur'ān: An English Translation of the Meaning of the Quran (Liban – Dāru-Qurā'i, 1980.),
- Shayh 'Abdul-Majeed Az-Zindani; Naslov: Holy Qur'ān: English Translation Of The Meanings & Commentary (1985.).

2.12. Prijevodi Kur'āna na bosanski jezik

Kao što je to već ranije spomenuto, Kur'ān – Allāhov wahj, tj. Allāhova, dž. š., objava svim svjetovima – danas se može naći preveden na sve jezike bivše Jugoslavije: bosanski, srpski, crnogorski, hrvatski, albanski, makedonski i slovenački. Prevodioci su dosta različito pristupali izvornom tekstu.

Nema sveobuhvatnog, integralnog pristupa. Neki od prevodilaca su se u svom prevođenju sasvim komotno ponašali; neki su opet željeli postići stilistiku i rimu Originala, i najzad pribjegavali, kao alternativa, slobodnoj interpretaciji teksta. U globalu, većina ovih prijevoda su idiomatski.

U prijevodima postoje razne vrste deformiteta. Tumbanje teksta i prebacivanje predikata tamo gdje mu nije mjesto, dostiglo je ogromne razmjere. Netačnosti u prevođenju ājetâ sa naučnom podlogom gotovo su redovna pojava, kao rezultat ogromnih poteškoća u prevođenju sa kur'ānskog arapskog jezika.

Primarna intencija Kur'āna je da prenese poruku ljudima⁶³, a ona se može ispravno razumjeti jedino ako se čita iole tačan prijevod. Pouzdan prijevod uveliko će uticati na tačnu interpretaciju. Iz netačnog prijevoda mogu se izvlačiti samo pogrešni zaključci, što otvara put zabludi.⁶⁴

---

⁶³ Handžić, M., *Muhammed – 'alehis-selām*, Amman: Taiba international, 1416. h./1995., str. 8.

⁶⁴ Ez-Zindānī, 'Abdul-Medžīd, „Naučna mu'džiza u Kur'ānu“, *Medžmū'atur-resā'ili 1 – Zbirka napisa 1*, prev. Muhamed Đuliman, Zagreb: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini: Zagraf tisak, 1417. h./1996., str. 95.

Prijevod na srpski ili hrvatski jezik su sljedeći:

1. Prevod Miće Ljubibratića, objavljen 1895.. Tvrdi se da je to prijevod sa francuskog jezika.⁶⁵
2. Prijevod Ali Rize Karabega, objavljen 1937.. Prijevod sa arapskog. Neki kritičari smatraju da je to prerađeni Ljubibratićev prijevod.
3. Prijevod Muhammeda Pandže i Džemaluddina Čauševića, objavljen 1937.. Kritičari smatraju da je to prijevod s engleskog.
4. Prijevod Besima Korkuta, objavljen 1977..

Prijevod na bosanski jezik:

1. Prijevod Mustafe Mlive, objavljen 1994. (I izdanje), 1995. (II izdanje) i 2004. (III izdanje),
2. Prijevod Enesa Karića, objavljen 1995.,
3. Prijevod Esada Durakovića, objavljen 2004..

Prijevod prijevoda:

1. Prijevod prijevoda sa njemačkog, na bosanski preveo Ramo Ataić, 2002.,
2. Prijevod prijevoda sa engleskog od Muhammeda Asada, na bosanski preveo Hilmo Ćerimagić.

Prijevod koji će se u daljem tekstu uzimati u razmatranje su prijevod Besima Korkuta, zato što ga većina posjeduje (jer je štampan i dijeljen u milionskom tiražu besplatno), zatim prijevod: Enesa Karića, Esada Durakovića, Muhammeda Pandže i Džemaluddina Čauševića. Neće se uzimati u razmatranje prijevod: Ljubibratića, Ali Rize Karabga, Ataića i Ćerimagića. Prva dva iz razloga njihove male upotrebljivosti, djelimične zastarjelosti i prevaziđenosti, a druga dva zbog toga što su prijevodâ koji su opet previše rasplinuti i najviše odstupaju od izvornog teksta.

---

⁶⁵ Ljevaković, Z., *Tefsir 1: udžbenik za medrese*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1421. h./2000., str. 113.

Što se tiče engleskih prijevoda, prijevodi Kur'āna sljedećih prevodilaca će se uzimati u razmatranje: Yusuf 'Ali, Ahmed Reza Khan, Hilâlî – Khân, Pickthall M. Marmaduke i prijevod Şaḥeeḥ International.

3. PRIMJER POTEŠKOĆE U PREVOĐENJU KUR'ĀNA

3.1. Prevođenje bismille

Arapaki skript bismille u Kur'ānu		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
Latinična transkripcija		Bismillāhir-raḥmānir-raḥīm.	
Prijevodi	Bosanski	Korkut Besim	U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!
		Karić Enes	U ime Allaha, Svemilosnog, Samilosnog!
		Duraković Esad	U ime Allaha svemilosnog i samilosnog.
		Pandža M. i Čaušević Dž.	U ime Boga, Sveopćeg Dobročinitelja, Milostivog
	Engleski	Pickthall M. Marmaduke	In the name of Allah, the Beneficent, the Merciful!
		Hilālî – Khân	In the Name of Allāh, the Most Gracious, the Most Merciful.
		Yusuf ‘Ali	In the Name of Allāh, Most Gracious, Most Merciful.
		Ahmed Reza Khan	Allah – beginning with the name of – the Most Gracious, the Most Merciful
		Šaḥeeḥ International	In the name of Allāh, the Entirely Merciful, the Especially Merciful.

Tabela 3.1.

Značenje riječi od kojih se sastoji bismilla:

Arapski tekst	Transkripcija	Značenje na bosanskom	Značenje na engleskom
بِ	bi	u, sa, pri, (po)kraj, na... prijedlog koji označava konkretnu (prostornu) ili apstraktnu <i>bliskost</i> , odn. dolazak u neposredan <i>dodir</i> s nekim ili nečim... združivanje, pomoć, sredstvo, oruđe, uzročnost, cijena, zamjena, naknada, nagrada...	with, by, for, through... is a preposition, or particle governing the gen. case; it is used to denote adhesion of the verb to its objective complement, or of noun or verb to that to which it is itself prefixed; and adjunction, or

		itd. ⁶⁶	association. ⁶⁷
إِسْم	ismi	ime, naziv, naslov, nomen	name, designation
اللَّهِ	Allāhi	Allāh (ime jedinoga Boga)	Allāh (God)
الرَّحْمَنُ	Er-Raḥmāni	Milostiv, Najmilostiviji	The Compassionate
الرَّحِيمُ	Er-Raḥīmi	Milosrdan, Najmilosrdniji	The Merciful

Tabela 3.2.

U samom startu da se primjeriti velika razlika u formulisanju prijevoda bismille, pa se vidi da su neki ubacili interpolacije kao što je to uradio Duraković Esad u bosanskom prijevodu ubacivši veznik „i“ koji u kur’ānskoj bismilli ne postoji. Zatim Pandža i Čaušević prevode arapsku riječ „Er-Raḥmān“ sa dvije riječi, što se, takođe, ne nalazi u arapskom tekstu bismille. Dok u svim engleskim prijevodima, osim u Pickthallovom, nalazi se mnogo interpolacija, koje kao i ove prethodne u bosanskom jeziku po automatizmu mijenjaju smisao same bismille. Te interpolacije u engleskim prijevodima su superlativi Allāhových svojstava koji u osnovi ne postoje u arapskom tekstu bismille. Osim superlativa Allāhových svojstava, mogu se naći i interpolacije atributskog tipa kao što su u prijevodu Šaḥeēḥ International-a u riječima „Entirely“ i „Especially“ koje, takođe, ne stoje u originalu.

U tabeli 3.2. su jasno dati prijevdi osnovnih komponenti bismille. Osim već pomenutih grešaka koje su najvjerovatnije proizvod poteškoće u postizanju originalnog značenja prijevodom, postoji par drugih poteškoća koje se javljaju pred prevodiocem. Među tim poteškoćama su i poteškoće doslovnog i tačnog prijevoda značenja, te interpunkcijske poteškoće koje su normalna pojava kada je u pitanju prevođenje sa arapskog jezika.

Arapski jezik, po svojoj prirodi, malo koristi interpunkcijske znakove, tako da je vrlo lahko naći da tačka uvijek stoji na kraju pasusa, a ponekada pasus može da bude

⁶⁶ Muftić, T., *Gramatika arapskoga jezika (قواعد اللغة العربية)*, Sarajevo: Ljiljan, 1997., str. 462.-464.

⁶⁷ Lane, E. W., *Arabic-English Lexicon*, Bejrut – Liban: Librairie du Liban, 1968., dio 1., str. 141.

duži od jedne stranice ili više stranica, zapeta se, takođe, rijetko koristi, dok drugi znakovi kao što su upitnik, uzvičnik, dvotačka ili navodni znaci, su u još rjeđoj upotrebi. Što se tiče interpunkcijskih znakova u Kur'ānu, njih ustvari i nema, osim znakova za kraj ājeta. Interpunkcijski znakovi su veoma važni za razumijevanje samoga teksta, stoga, budući da u Kur'ānu uopšte njih i nema, to predstavlja veliku poteškoću prevodiocu u samom razumijevanju teksta.

Prvi ko se kritički osvrnuo na prevođenje bismille u islāmskoj literaturi na bosanskom jeziku je šejh Mustafa ef. Čolić (1921.-2004.) u svome djelu pod naslovom *Sa bismillom a bez bismille*, u kojem kaže: „Raditi „u ime Boga“ znači imati vlastitu i nezavisnu energiju, snagu i moć, a raditi „s imenom Boga“ znači biti rob koji nema vlastite snage, moći i energije (*lā ḥawle we lā quwwete illā billāhi* – Niko osim Svevišnjeg Allāha nema sopstvene akcije ni energije!) tj. biti rob koji radi s *bereketom* Imena Allāhovog. Takav prijevod „U ime Allāha (Boga)...“ i vjerovanje naslanja se na hrišćansko i bogumilsko vjerovanje.“⁶⁸

Ovdje se jasno vidi koliko je zahtijevno i teško prevesti sami početak bismille, a da se ne naruši željeno značenje originala. I zaista, ako bi se prevodilo „U ime Allāha...“ ili na engleskom „In the name of Allāh...“ onda bi to značilo da bismilla na arapskom zapravo nije bismilla nego „fismilla“, i onda bi se narušilo osnovno značenje i osnovna namjera. Dakle, u tom slučaju prijedlog kojim počinje bismilla ne bi bio „bi“ nego „fi“, i pisao bi se odvojeno od riječi „ismi“.

Najvjerovatnije je to da su se prvi prijevodi javljali u skladu sa razumijevanjem engleskog svijeta i njihove hrišćanske tradicije u kojoj su oni vjerovali da su „božija djeca“, pa se osjećaju ovlaštenim da rade u ime Boga, odnosno „u ime oca, sina i duha“.⁶⁹

---

⁶⁸ Čolić, šejh M., *Sa bismillom a bez bismille*, Visoko: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), 2000., 16.-24.

⁶⁹ *Takvim za 2011. ili 1432./1433. god. po h.*, Sarajevo: Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: El-Kalem, 1432. h./2010., str. 53.

Imajući ovo na umu, jasno je sada zaključiti kakav izazov stoji pred prevodiocem Kur'āna uopće, a bismille posebno. Mnogi prevodioci su imali ovo na umu te su svojim interpolacijama pokušavali da približe samo značenje originala u svojim prijevodima, ponekada i bez obilježavanja dodatnih riječi koje su koristili kao objašnjenje.

Zbog svega navedenog, i uzimanja u obzir značenja koja su ponuđena u tabeli 3.2. i njihovog poređenja sa prijevodima ponuđenim u tabeli 3.1., prijevod bismille bi mogao glasiti:

Na bosanskom: *U ime (ili sa imenom) Allāha Milostivog Milosrdnog.*

Na engleskom: *With (or by) the name of Allāh the Compassionate the Merciful.*

„U ime Allāha“ je samo prihvatljivo ukoliko se ima na umu da nema značenje koje takva fraza nosi kod hrišćana i nemuslimāna. Ako se pretpostavi, da se riješio problem sa prevođenjem prvog dijela bismille, ostaje da se razjasni šta predstavlja poteškoću u odabiru riječi koje bi odgovarale arapskim izrazima „Er-Raḥmāni“ i „Er-Raḥīmi“, koje u arapskom jeziku dolaze iz istog korjena a on je „re-ḥa-me“ koji nosi značenje „biti milostiv“ i „smilovati se“. Budući da su ove dvije riječi iz istog korijena teško je pronaći riječi u bosanskom i engleskom jeziku koje bi mogle da im budu ekvivalenti a da su pri tom iz istog korijena.

Bismilla je samo jedan ājet od 6360 ājeta Kur'āna. Dakle, jedan ājet koji u svome prevođenju nosi mnogo poteškoća za prevodioce. Ako se to uzme u obzir, onda je sasvim jasno kolika je težina i odgovornost na prevodiocu Allāhove, dž. š., besprijeorne riječi – Kur'āna.

4. ZAKLJUČAK

Na osnovu svega navedenog u radu veoma se lahko može zaključiti da je prevođenje Kur'āna velika odgovornost, ogroman emānet i neprebrodiva teškoća. Dakle, jedna od najtežih, kako intelektualnih, tako i naučnih zahtjeva je kvalitetno prevođenje sa jednog na drugi jezik uopšte, a Kur'āna posebno.

Ukratko, prevođenje Kur'āna je apsolutno nemoguće. Ono šta je moguće je to da se interpretira njegovo značenje ili da se ono pobliže objasni, ali bez obzira na to što bi se i to smatralo nekakvim vidom pokušaja, ipak to ostaje u domenu ljudskog napora, te ono nikako ne može da dosegne ni koliko je i najmanji stepen poruke i značenja arapskoga originala, jer je on božanski, nepromjenjiv, nepogrešiv i nenadmašiv.

Takođe, može se zaključiti da ne postoji jezik na svijetu koji ima jačinu, dubinu, sadržajnost i preciznost izraza kao što je to kur'ānski arapski jezik, stoga pogrešno je i očekivati da bi njegovo prevođenje bilo lahko, bez obzira na lahkoću njegovoga stila. Tome treba pridodati i činjenicu koja stoji u samom tekstu Kur'āna u kojoj je naznačeno: „Kad bi se svi ljudi i džinni udružili da sačine jedan ovakav Kur'ān, oni, kao što je on, ne bi sačinili, pa makar jedni drugima i pomagali!“⁷⁰ Svakako, ova apsolutna poruka podrazumijeva i sačinjavanje prijevoda, i dokaz za neostvarivost takvog poduhvata.

Na kraju je bitno naglasiti da je neophodno shvatiti i prihvatiti činjenicu da je prevođenje Kur'āna nemoguće, te da je njegovo doslovno prevođenje možda najadekvatnije uz popratna objašnjenja koja bi bila označena kao interpolacije koje nisu dio kur'ānskog originala. I u Kur'ānu stoji: „A uspijeh moj zavisi samo od Allāha, u Njega se uzdam i Njemu se obraćam.“ (Sūra Hūd, 88. ājet).

---

⁷⁰ Sūra El-Isrā', 88. ājet.

5. LITERATURA

1. **Handžić, M.**, *Ilmu-l-kelam: priručnik za drugi razred medrese*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1421. h./2000.
2. **Hejkel, Muhammed Husejn**, *Život Muhammeda*, 'a. s., prev. M. Dizdarević, M. Pašanbegović, A. Saračević, H. Karčić, A. Alibašić i A. Arnautović, Sarajevo: El-Kalem, 2004.
3. **Čolaković, mr. Salih**, *Tefsir III*, Mostar: Karadžoz-begova medresa, 1419. h./1998.
4. **Ṭabāṭabā'ī, 'allāme Sejjid Muḥammed Ḥusejn**, *Kur'ān u islāmu*, prev. Enes Karić i Nusret Čančar, Sarajevo: El-Kalem: Fondacija Mulla Sadra, 2008.
5. **Eš-Ša'rāwī, šejh Muḥammed Mutewellī**, *Savršenstvo Kur'āna*, prev. Nezir Halilović, Novi Pazar: El-Kelimeh, 2005.
6. **Es-Sibā'ī, dr. Muṣṭafā**, *Poslanikov životni put: pouke i poruke*, prev. Ahmet Alibašić, Kuala Lumpur: Fondation secours „Mondial“, Ramazān 1414. h./1994.
7. **Imām 'Ali bin ebī Ṭālib, 'a. s.**, *Nehdžul-belāga (Staza rječitosti)*, sabrao Eš-Šerīf Er-Redijj, komentar šejh Muḥammed 'Abduhu, Kairo: Mu'esseetul-muhtār, 2008.
8. **Muftić, T.**, *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: El-Kalem, 2004.
9. *Kur'ān Časni*, prev. hafiz Muhammed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Zagreb: Stvarnost, 1989.
10. **Imamović, A.**, *Filozofija okončanja vjerovjesništva: zapis predavanja šejha Akbara Eydija*, Mostar: Fondacija Baština duhovnosti, 2011.
11. **Eš-Šadr, Sejjid Muḥammed Bāqir**, *Historijski zakoni u Kur'ānu*, prev. Eldin Hasanović, Mostar: Fondacija Baština duhovnosti, 2011.

12. **Ljevaković, Z.**, *Tefsir 2: udžbenik za medrese*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1421. h./2000.
13. **Sibinović, M.**, *Novi original: Uvod u prevođenje*, Beograd: Naučna knjiga, 1990.
14. **Arberry, A.**, *The Koran Interpreted*, New York: Touchstone, 1996., first edition by George Alien and Unwin, 1955.
15. **Ivir, V.**, *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za III i IV razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika, 1985.
16. **Al-Shabab, Omar S.**, “The Place of Marracci’s Latin Translation of The Holy Qur’an: A Linguistic Approach.” *Journal King Saud University*, br. 13., *Languages and Translation*, 1421. h./2001.
17. **El-Bejdāwī, Naṣrud-dīn Eš-Širāzī**, *Enwārut-tenzīli we esrārut-te’wīli (Svjetlosti objavljivanja (Kur’āna) i tajne interpretiranja)*, Istanbul: Al-Othmaniya Press, 1960.
18. **Sardar, Z.**, *Reading the Qur’an: the contemporary relevance of the sacred text of Islam*, New York: Oxford University Press, 2011.
19. **Es-Sujūfī, Dželālud-dīn**, *الذُّرُّ الْمُنْتَوِرُ فِي التَّفْسِيرِ الْمَأْتَوِرِ (Rasprostranjeni biser u tradicionalnom tefsīru)*, Kairo: Merkezu Hedžr, 1424. h./2003.
20. **Al-Shabab, Omar S.**, “The Evolution of Translation Culture: Translating the Holy Qur’ān into French.” *Journal King Saud University*, br. 15., *Languages and Translation*, 1423. h./2003.
21. **Kechrid, S. E.**, *al-Qur’ān al-Karīm*, Bejrut: Dar El-Gharb El-Islami, 1979./1984.
22. **Ebu Bekr, dr. Jusuf El-Ḥalife**, *أَصْوَاتُ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ: كَيْفَ تَتَعَلَّمُهَا وَ تُعَلَّمُهَا (Fonetika Kur’āni Kerīma: kako je izučavati i podučavati)*, prev. mr. Muhamed Purišević, Mostar: Karađoz-begova medresa, 2006.
23. **Imām En-Newewī**, *Ādābi učenja Kur’āna*, prev. Husejn Omerspahić, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1998.
24. **Mlivo, M.**, *101 neispravnost u prijevodima Kur’āna*, Bugojno: autor, 2008.
25. **Hodžić, B.**, *Srce u Kur’anu*, Sanski Most: Medžlis Islamske zajednice, 2005.

26. **El-Ġazālī, Ebū Ḥāmid**, *Ildžāmul-‘awāmmi ‘an ‘ilmil-kelāmi (Obuzdavanje neobrazovanih od ‘Ilmul-kelāma – teologije)*, Bejrut: Dārul-fikril-lubnānijji, 1993.
27. **Tahlawi, M.**, *Do you know this book? (Da li ti je poznata ova knjiga?)*, prev. Ragib Kadribegović, Amman: Taibah international, 1416. h./1995.
28. **Nedžīb, dr. ‘Izzudīn Muḥammed**, *Ususut-terdžemeti: minel-indžilīzijjeti ilel-‘arebijjeti we bil-‘aksi – Translation: From English to Arabic and vice versa*, Kairo: Mektebetus-sā‘ī, 1426. h./2005.
29. **El-‘Arjān, dr. Muḥammed ‘Abdul-Ḥafīz**, *الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى: بَيِّنُ الْقِرَاءَاتِ وَاللُّهْجَاتِ (Najčvršća veza: između qirā’etâ i dijalekata)*, Kairo: Al-Azhar University, 1425. h./2005.
30. **Ebū Sikkīn, dr. ‘Abdul-Ḥamīdi Muḥammed**, *الْمُدْخُلُ فِي عِلْمِ اللُّغَةِ (Uvod u lingvistiku)*, Kairo: Al-Azhar University, 1421. h./2000., str. 136.
31. **Našr, ‘Aṭijje Qābil**, *Ġājetul-murīdu fī ‘ilmit-tedžwīdi (Željeni cilj u nauci tedžwīda)*, Kairo: Dārut-taqwā, 1412. h./1992.
32. **‘Umer, dr. Aḥmed Muḥtār**, „وَسَائِلُ: أثارها السُّلْبِيَّةُ، وَ” *النَّعْدِيَّةُ فِي الْمَصْطَلَحِ اللُّغَوِيِّ: أثارها السُّلْبِيَّةُ، وَ وَسَائِلُ* (Raznovrsnost u jezičkom izrazu: njeni negativni efekti, i kako ih eliminisati)“ *Journal of the Faculty of Dārul-‘ulūmi*, br. 23., Kairo: Cairo University, 1419. h./1998.
33. **El-Ġazālī, Muḥammed**, *Karakter muslimana*, prev. Fahrudin Smailović, Sarajevo: Bookline, 2003.
34. **El-Qaraḏāwī, dr. Jūsuf**, *Poslanik, š. ‘a. w. ā., i nauka*, prev. Amrudin Hajrić, Sanski Most: Medžlis Islamske zajednice, 2005.
35. **El-Qaraḏāwī, dr. Jūsuf**, „Naš pogled na mezhebska razilaženja u islāmu“, *Medžmū‘atur-resā’ili 1 – Zbirka napisa 1*, prev. Ibrahim Husić, Zagreb: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini: Zagraf tisak, 1417. h./1996.
36. **Ḥassān, dr. Temām**, „السَّبْعُ الْمَثَانِي“ (Sedam ponavljanih (ājetâ))“ *Journal of the Faculty of Dārul-‘ulūmi*, br. 33., Kairo: Cairo University, 1425. h./2004.
37. **Hilāl, dr. ‘Abdul-Ġaffār**, *العَرَبِيَّةُ (حَصَانُصُهَا وَ سِمَاتُهَا) (Arapski (njegove specifičnosti i njegove odlike)*, Kairo: Dārul-fikril-‘arebijji, 1429. h./2008.

38. **Handžić, M.**, *Muhammed – ‘alehis-selām*, Amman: Taiba international, 1416. h./1995.
39. **Ez-Zindani, ‘Abdul-Medžd**, „Naučna mu‘džiza u Kur’ānu“, *Medžmū‘atur-resā’ili 1 – Zbirka napisa 1*, prev. Muhamed Đuliman, Zagreb: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini: Zagraf tisak, 1417. h./1996.
40. **Ljevaković, Z.**, *Tefsir 1: udžbenik za medrese*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem, 1421. h./2000.
41. **Muftić, T.**, *Gramatika arapskoga jezika (قواعد اللغة العربية)*, Sarajevo: Ljiljan, 1997.
42. **Lane, E. W.**, *Arabic-English Lexicon*, Bejrut – Liban: Librairie du Liban, 1968.
43. *Kur’ān s prevodom*, prev. Besim Korkut, Medina Munewwera: Hādimul-Ḥaremejniš-Šerīfejniš-Melik Fahd za štampanje Mušḥafi Šerīfa, 1412. h./1992.
44. **Al-Hilālī, Muhammad Taqī-ud-Dīn i Khān, Muhammad Muhsin**, *Translation of the meanings of the Noble Qur’ān in the English Language*, Medīna Munewwera: Hādimul-Ḥaremejniš-Šerīfejniš-Melik Fahd za štampanje Mušḥafi Šerīfa, 1419. h./1998.
45. **‘Ali, ‘Abdullah Yusuf**, *The Holy Qur’ān: English Translation of the Meanings*, Medīna Munewwera: Hādimul-Ḥaremejniš-Šerīfejniš-Melik Fahd za štampanje Mušḥafi Šerīfa, 1408. h./1987.
46. **Šaḥeeḥ International**, *Translation of the Meaning of the Qur’ān*, Jeddah: Šaḥeeḥ International, 2004.
47. **Čolić, šejh M.**, *Sa bismillom a bez bismille*, Visoko: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), 2000.
48. *Takvim za 2011. ili 1432./1433. god. po h.*, Sarajevo: Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: El-Kalem, 1432. h./2010.